

FRANCIS W. CARTER: DUBROVNIK (RAGUSA)

A CLASIC CITY-STATE. Seminar Press, London i New York 1972.

Djelo Francisa Cartera, profesora na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Londonu i profesora na Školi za slavenske i istočnoevropske studije zaslužuje osvrt u dubrovačkim Analima. Ne samo zato što je to »prvo cjelovito istraživanje ovog grada na engleskom jeziku« (kao što to ponosno govori izdavač na marginama knjige), da se »Dubrovnik kao klasični grad država« analizira sa stajališta historijske, geografsko-spacijalne metode već i zato što je to sa stajališta ekonomske povijesti vrijedan prilog, temeljen na objavljenoj i na arhivskoj građi.

F. Carter prvi put se susreo sa povijesnom geografijom kad je s ekskurzijom studenata Sheffieldskog sveučilišta posjetio Hvar u ljeti 1960. godine. Oduševljen zemljom, poviješću i ljudima, on se entuzijastički prihvaća povijesti Dubrovnika i Dalmacije, istražujući više od deset godina dubrovačku povijest u bibliotekama, arhivima i muzejima. Carter naziva knjigu »pokušajem da se engleskom čitaocu dade koncizan prikaz povijesti Dubrovačke Republike, kao epizode u povijesti balkanskih zemalja«. Proučavajući Dubrovnik autor je proveo godinu dana na Zagrebačkom sveučilištu, boravio višekratno i duže vremena u Dubrovniku i Zadru i dobio veliku pomoć od mnogobrojnih pojedinaca, kojima zahvaljuje.

Knjiga na 742 stranice obrađuje povijest Dubrovnika. U svrhe ovog prikaza mogla bi se podijeliti u tri dijela. U prvom se dijelu, na prvih

168 stranica u pet poglavlja iznose »uvodne napomene« (u njima se obrađuje fizičke, geografske, klimatske i druge karakteristike Dubrovnika); zatim se analizira »rani razvoj jednog predindustrijskog grada«; njegov »razvoj pod mletačkom vlašću« (1204—1357) i »trgovačke organizacije« koje se uspostavljaju (pri čemu se posebno analiziraju putovi trgovine preko mora i kopna te dubrovački trgovci što djeluju na krajnjim točkama dubrovačkih trgovinskih putova).

U drugom dijelu autor provodi analizu dubrovačke povijesti u vremenu između 1358. i 1808. godine, dajući analizu tog razdoblja u sedam poglavlja. »Političkim odnosima Dubrovačke Republike od 1358. do 1500. godine« poklanja 44 stranice svoje knjige (str. 169—213); »Balkanskoj trgovini kroz Dubrovnik između 1358. i 1500. godine« 79 stranica (str. 214—292); »proizvodnji unutar Dubrovačke Republike« 32 stranice (str. 293—324); »političkim odnosima Dubrovnika od 1500. do 1700.« 24 stranice (325—348); a »dubrovačkoj trgovini od 1500. do 1700.« 55 stranica (349—404). Na kraju je i prikaz »opadanja Dubrovnika kao grada države« (39 stranica, 405—446) i prikaz »kulturna života u Dubrovačkoj republici« (dan na 78 stranica, od 446 do 524 stranice).

Na kraju Carter iznosi povijest pada Dubrovačke Republike i provodi analizu austrijskog perioda razvoja Dubrovnika. Daje i 4 opširna priloga u kojima iznosi prikaz novca, ci-

jena i dubrovačkih mjera, opširno prikazuje Dubrovački arhiv i katalog Dubrovačkog arhiva, što sve može biti vrlo korisno stranom čitaocu.

Smatram da je ova knjiga vrlo korisna, ne samo zbog toga što je stranim čitaocima dala uvid u Dubrovnik i dubrovačke prilike nego što je i pokušala sintetizirati mnogobrojne parcijalne studije. Po autorovom vlastitom mišljenju njegova studija je pokazala »kako se jedna mala republika sa skromnim prirodnim bogatstvima može razvijati i rasti uglavnom u funkciji trgovine i političkog posrednika između nerazvijenih područja Balkana i Levanta i razvijenih područja Zapadne Evrope. Dubrovnik je temeljen na profitima koji su činjeni na bazi takve trgovine i mudrosti njegovih diplomata koji su čuvali neutralnost za vrijeme ratnih razdoblja. Dubrovnik je uspio također da se razvija i prosperira kao trgovački centar za vlastite građane, pri čemu su ti isti političari, zakonodavci i službenici i svi ostali bili u potpunosti involvirani u upravljačkim funkcijama«. Autor analizirajući trgovinsku sferu Dubrovnika nalazi da je ona bila mnogo šira nego što bi se to očekivalo od jedne »drugorazredne jadranske luke u usporedbi s Venecijom« (str. 550). On ističe da su dubrovački trgovci proširili svoj uticaj iz Jadrana i Bosne i Hercegovine (u kojemu su bili u toku XII. i XIII. stoljeća) na Mađarsku, Rumuniju, Bugarsku, Perziju i Bliski istok, sjevernu Afriku, Španjolsku, sjevernu Evropu, pa čak i Novi svijet i Indiju (u toku XVI. stoljeća). U okviru tog širokog trgovinskog područja Dubrovački su trgovci bili u stanju da osiguraju korisnu posredničku ulogu, pri čemu su razvijene zapadne zemlje (naročito Italiju) opskrbljivali sirovinama, dok su u obrnutom smjeru prodavali

proizvode visoke prerade, koje su kupovale zemlje jugoistočne Evrope i Bliskog istoka.

Smatram da je najznačajniji prinos Carterova djela upravo u tom pokušaju da smjesti dubrovačku trgovinu u šire okvire mediteranske trgovine srednjovjekovne Evrope. Autor je sam istraživao u mnogobrojnim arhivima cijene koje su Dubrovčani plaćali i po kojima su prodavali svoju robu, nalazeći mnoge potvrde revoluciji cijena u XVI. i XVII. stoljeću (o čemu su govorili i drugi autori). No, vrijednost je njegova rada što je bio u stanju da istraži dinamiku razvoja tih cijena pri kupovini i prodaji (soli, lana, pšenice i drugih proizvoda), što omogućuje da se sagledaju i trgovački profiti pri pojedinim poslovima i cijene prijevoza. Jednako su vrijedne i dugoročne, dvije stotine godina duge serije podataka o godišnjim prihodima Dubrovnika od carina, koje daju uvid u količine roba koje se prometuju, kao i visinu dažbina koje se naplaćuju. Te vlastite Carterove analize vjerojatno će biti mnogo trajnije nego što su to njegovi pokušaji da smjesti i dade nove dimenzije geografiji u historijskim analizama. Pred tim vrednotama blijede i neke slabosti kojih u djelu nužno ima, s obzirom na veličinu djela, dostupnost izvora i drugog.

Djelo je u mnogo čemu kompilatorno, nerijetko u njemu se nalaze stranice preuzete iz drugih tekstova. Mnogobrojne se omaške, nadalje, nalaze pri citiranju latinske i talijanske građe, a i neki prijevodi nisu korektni. Zato bi bilo neophodno ako bi naši povjesničari ovu knjigu uzeli u temeljit kritički pretres i pokušali takav osvrt objaviti na engleskom govornom području. Bez toga postoji opasnost da se mnoge slabosti Carterove knjige prepisuju i

ponavljaju u inozemnim izdanjima, budući da je malo literature o Dubrovniku na drugim jezicima.

No isto tako sklon sam tvrdnji da će knjiga F. W. Cartera biti korisna brojnim inozemnim posjetiocima Dubrovnika, jer će ih upoznati sa slav-

nom prošlošću Dubrovačke republike, a korisno će poslužiti i onim pojedincima koji rade na ekonomskoj povijesti, budući da je Carterov pristup tu, čini se, dao najveće koristi.

Vladimir Stipetić

N. PAVLENKO: SAVA LUKIĆ VLADISLAVIĆ RAGUZINSKI
»SIBIRSKIJE OGNJI«, broj 3, god. 1978.

U časopisu što ga izdaje Savez pisaca RSFSR i novosibirska organizacija pisaca N. Pavlenko se (na stranicama 155—168) prihvatio da prikaže djelatnost Save Lukića Vladislavića Raguzinskog u Rusiji. Ta je ličnost prilično slabo poznata u našoj znanstvenoj publicistici.¹ Rad donosi niz novih podataka, koje bismo željeli registrirati.

N. Pavlenko precizno utvrđuje dan rođenja Save Vladislavića. On se rodio u Dubrovniku 16. siječnja 1669. godine, i to po (nama nepoznatom) svjedočanstvu samoga Save.²

Pavlenko piše svoj tekst esejistički, ne navodeći izvore svojih podataka, pa su nam zato (zasad) nepoznati točni izvori njegovih navoda. No, njegove su ocjene temeljene na poznavanju i naše i inozemne građe, pa ćemo zato navesti neke njegove nove činjenice o životu. S. Vladislavića Raguzinskog. Tekst N. Pavlenka donosi se u navodnicima.

»Susretljivost i blagonaklonost, s kojom je susretan Sava Lukić³ u rus-

kim krajevima, može se objasniti dvjema činjenicama. Godine 1702, kad Sava Lukić prvi put stiže u Rusiju,⁴ zemlja je tek preživjela najte-

kao Vladislavić (bez »l«), pri čemu napis slijedi u velikoj mjeri knjigu J. Dučića: »Jedan Srbin diplomat na dvoru Petra Velikog i Katarine I., grof Sava Vladislavić« (prvi put objavljena u Pittsburgu 1942. godine, izdanje u Jugoslaviji 1969, u Sabranim djelima J. Dučića: Svjetlost, Sarajevo).

² Radi usporedbe valja reći da Enciklopedija Jugoslavije navodi kao da se rodio »između 1660. i 1670. godine«, dok Dučić kaže da je »rođen *kanda* 1664. godine« (str. 78, izdanje »Svjetlosti«). M. Zloković korektno navodi da je »po *nepotvrđenim* podacima Sava rođen 1664. godine«, a kako je tada Herceg-Novi bio pod Turcima, nevjerojatno je da bi »porodica Savina živjela u ovom dobu u hercegnovskom predgrađu«, pa na toj osnovi odbija tvrđenje Tome K. Popovića da je Sava rođen na Bajeru poviše Herceg-Novog. Što se tiče mjesta rođenja, Enciklopedija Jugoslavije nije sigurna, već navodi kao mjesto rođenja »Herceg-Novi ili Dubrovnik«, a čini se da Dučić isključuje Dubrovnik kao mjesto rođenja, jer kaže da »se ne zna kad je bio došao u Dubrovnik« (str. 78).

³ U cijelom tekstu N. Pavlenko koristi se ruskom imenskom formulom (osobnim imenom i očinstvom) Sava Vladislavić, sin je Luke, pa je on po tome Lukić. U prisnijem imenovanju takva je imenska formula (Sava Lukić) dovoljna.

⁴ Dučić (str. 87) krivo navodi da je Vladislavić napustio Carigrad tek u ljeto 1703. godine.

¹ Maksim Zloković, pišući o Hercegnovskim Vladislavićima u »Godišnjaku« Pomorskog muzeja u Kotoru, vol. XXI, Kotor 1973, str. 67—79), s pravom ističe da se »o Vladislavićima u našoj istoriografiji nije dovoljno pisalo, a pogotovo ne o njenom najznatnijem i najuglednijem članu grofu Savi Vladislaviću Raguzinskom ili Ilirskom«. U Enciklopediji Jugoslavije registriran je krivo